

Kurumsal Yapı ve Terör İlişkisinin Toplumsal Maliyeti

Özet

Terörizm, siyasi, tarihsel, kültürel, ekonomik, ideolojik ve dini inancı kapsayan, son derece karmaşık ve farklı bir olgudur. Yaşandığı ülkelerde önemli bir sorun olan terörün nedenlerine bakıldığında, karşımıza çıkan tüm nedenlerin o ülkenin sahip olduğu kurumsal yapıyı işaret ettiği görülmektedir. Mevcut kurumsal yapıda yaşanan bozulmalar veya söz konusu kurumsal yapının hiç tesis edilememiş olması, terör olaylarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Terör eylemleri yaşandığı toplumlarda yatırımların azalması, yasalara(devlete) olan güvenin düşmesi ve işlem maliyetlerinin artması gibi ekonomik sorunlara yol açmaktadır.

Aynur YILDIRIM¹

Toplumun kurumsal yapısının güçlü olması halinde terörizm eylemlerini gerçekleştireceği uygun ortamı bulmakta zorlanacaktır. Bu nedenle ülkelerin kurumsal yapılarında gerekli düzenlemeleri yaparak, güçlü kurumlara sahip olmaları terör sorununu çözmelerini sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kurum, kurumsal yapı, terör eylemleri

Societal Cost of the Relationship between Institutional Structure and Terrorist Actions

Abstract

Terrorism is an extremely complex concept that encompasses political, historical, cultural, economic, ideological and religious beliefs. When we look at the root causes of terrorism that poses significant problems to the countries that experience it, we see that all these causes point to the institutional structure of the country in question. The degeneration of the existing institutional structures or the lack of such structures prepares the ground for emergence of terrorist acts. Acts of terrorism cause economic problems such as decline in investments, loss of confidence to the state and to the rule of law as well to an augmentation in transaction costs in the societies that experience it.

When the institutional structure is strong, terrorism would have difficulties in having an appropriate ground to realize its acts. Therefore, the undertaking of the required measures in institutional structures in order to have strong institutions would enable countries to overcome the problem of terrorism.

Keywords: Institutions, institutional structure, acts of terrorism

¹ Öğr. Gör., Muğla Üniversitesi,
Dalaman MYO, aynury@mu.edu.tr

1. Giriş

Bir toplumda var olan formel ve informel kurallar ile uygulama mekanizmaları ve kuruluşlar toplumun kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Toplumda yaşayan insanlar arasındaki etkileşimde onların davranışlarını biçimlendiren ve istikrara kavuşturan, toplumun sahip olduğu kurumsal yapıdır. Kurumlar, insanlar arasındaki etkileşimde belirsizlikleri azaltmak amacıyla oluşturulmuşlardır. Bireysel davranışları sınırlandırırken ve insan davranışlarını biçimlendirirken, toplumun davranış biçimleri ve değer yargıları ile toplumun sosyal iç birliği şeklindeki altyapı kurumları; yasalar, anayasa, sözleşmeler ve mülkiyet hakları gibi üstyapı kurumları olarak farklı biçimlere bürünebilmektedir.

Toplumun sahip olduğu kurumsal yapıda ortaya çıkan zayıflıklar sonucu kurumsal yapının etkinleşmesi, yüzyıllardır süregelen ve günümüzde artarak devam eden terör eylemlerine zemin hazırlayarak, terör olaylarının nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal yapıdaki bozulmaların neden olduğu terör eylemleri, insan kayıplarına neden olmanın yanı sıra toplumun ekonomik ve sosyal yapısında da ağır ve kalıcı etkiler ortaya çıkarmak yoluyla kurumsal yapıya zarar vermektedir. Ekonomik birimlerin (bireyler, firma, devlet ve dış alem) davranışlarını etkileyerek, ekonomik yaşamın gidişatını değiştirmekte; sadece yaşadığı bölge ile sınırlı kalmayıp, yaşanılan ülkenin sınırlarını da aşarak ekonominin farklı alanlarını etkilemektedir. Terör eylemleri yarattığı belirsizlik ortamı nedeniyle işlem maliyetlerini arttırmakta ve toplumsal güven düzeyinin düşmesine neden olarak ekonomik ve sosyal yapı üzerinde negatif etkilerde bulunmaktadır. Böylece kurumsal yapı ve terör eylemleri arasındaki ilişki bir kısır döngü biçimini almaktadır. Diğer bir ifadeyle toplumdaki mevcut kurumsal yapı ve terör eylemleri arasında iki yönlü bir etkileşimin varlığından söz edilebilmektedir.

Çalışmanın amacı, toplumdaki mevcut kurumsal yapının terör eylemlerini hangi yollarla etkilediğini ortaya koyabilmektir. Bu amaçla ilk olarak kurumsal yapı kavramı, daha sonra terör ve terörizm kavramları açıklanmaya çalışılmış ve ardından kurumsal yapı ile terör eylemleri ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.

2. Kavram Olarak Kurumsal Yapı

Bir toplumda yaşayan insanlar arasındaki etkileşim, o toplumun sahip olduğu kurumsal yapı tarafından biçimlendirilmektedir. Kurumların varoluş nedeni; insanlar arası etkileşimde belirsizlikleri azaltmaktır (North, 2003:1). Belirsizlikler, insan etkileşimi sürecinde diğer bireylerin davranışlarına ilişkin bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Kurumlar, insanlar tarafından oluşturulan kurallar bütünü olarak benimsenmektedir (North, 2010:10). Bu görüşe göre kurumlar, “*insanlar arasındaki etkileşimi biçimlendiren, insanların getirdiği kısıtlamalardır*” (Luiz, 2009: 60; Keizer, 2007:1; Grossman ve Helpman, 2002). Veblen’e (1919) göre kurum, “belirli bir dönemde yaygın olarak kabul gören düşünce ve davranış alışkanlıkları” olarak ele alınmaktadır. Mitchell tarafından yapılan tanımda kurum, “geniş kabul gören iyi düzeyde standartlaşmış sosyal alışkanlıklar” olarak belirtilmiştir. Kurum kavramını açıklamaya çalışan tanımların da gösterdiği gibi, bir toplumda var olan formel ve informel kurallar ile uygulama mekanizmaları ve kuruluşlar toplumun kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Bu anlamda kurumsal yapı sadece, belli hedeflere ulaşmak için ortak bir amaç güden bireylerin oluşturduğu bir kuruluşu (organizasyon) değil, aynı zamanda bir düşünce alışkanlığı, davranış biçimi, sosyal alışkanlıklar, gelenekler ve adetleri ifade etmektedir (North, 2010: 11-12).

Kurumlar bireysel davranışları sınırlandırırken altyapı ve üstyapı kurumları olarak farklı biçimlere bürünebilmektedir Buna göre; üstyapı kurumları yasalar, anayasa, sözleşmeler ve mülkiyet hakları gibi öğeleri içermektedir. Toplumda genel olarak kabul edilmiş, meşruiyeti artık sorgulanmayan, yüksek yaptırım gücü bulunan ve resmi kurallar üzerine oluşturulmuştur. Sözü edilen bu yaptırımlar olmadan kurumlar kullanımsızdır. Kuralların içeriği kurumları desteklemektedir. Kurumların anahtar görevi, kuralları gelişigüzel değil sistematik olarak kolaylaştırmaktır. Sosyal bunalımların ve sosyal etkileşimlerin aşırı maliyetli olduğu yerde, güven ve işbirliği dağıtmaktır (Kasper ve Streit, 1998: 2). Üstyapı kurumları genellikle devlet tarafından oluşturulmakla birlikte devlet dışında, özel girişim ya da sivil toplumu oluşturan diğer kesimlerin veya bireylerin aracılığı ile de ortaya çıkabilmektedir (Olson, 1996: 3-4). Altyapı kurumları ise, ahlak, itibar, gelenekler, tabular ve

ideolojiler gibi öğelerden oluşmaktadır. Toplumsal yaşamı düzenleyen resmi olmayan davranış kurallarını içerirler. Zaman içinde toplumların nasıl evrimleştiğini belirler, geçmiş kuşakların dünyayı algılayış ve olayları değerlendirişlerini yansıtır; bu yüzden de, tarihsel değişimi anlamamıza yardımcı olurlar.

Ekonomik düzen içinde insanlar tarafından getirilen bu kısıtlamaların yanı sıra, ekonomik faaliyetler sırasında ortaya çıkan işlem maliyetlerinin azaltılması amacıyla, yine insanlar tarafından oluşturulmuş kuruluşlar (Coase, 1937) bulunmaktadır. Kurumlar bir toplumda oynanan oyunun kurallarını ifade ederken, kuruluşlar (organizasyonlar), siyasi (siyasi partiler, belediye meclisi, denetleme kurulları vb.), ekonomik (şirketler, sendikalar, aile çiftlikleri, kooperatifler vb.), toplumsal (kilise, kulüpler, spor kuruluşları vs.) ya da eğitim amaçlı oluşumları (okullar, üniversiteler, meslek eğitimi veren kuruluşlar vb.) ifade etmektedir. Kurumlar gibi kuruluşlar da, insanlar arasındaki etkileşime bir yapı kazandırmaktadır (North, 2010: 11; Greif, 2006: .380).

3. Terör ve Terörizm Kavramı

Terör kavramı genel olarak, “insanları yıldırma, sindirme ve korkutma yoluyla onlara belirli davranış biçimlerini benimsetmek için zor kullanma eylemi” olarak açıklanmaktadır (Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 41; Blomberg, Hess Ve Weerapana, 2002: 464). Türkiye’de 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 1. maddesine göre terör: “Cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Terörizm ise, sahip olduğu geniş katılımcılarla kendi politik, dinsel ve ideolojik amaçlarını doğrudan yasa yapıcıları hedef almadan, önceden planlayarak sıra dışı şiddet eylemleri ile gerçekleştiril-

mesi ve bu şekilde hedeflerine ulaşmayı amaçlayan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Paraskevas ve Arendell, 2007: 1562; Richardson, 2007: 1). Siyasi bir amaçla savunmasız insanlara karşı yapılan kasıtlı şiddet eylemleri (Findley ve Young, 2011: 359) olarak tanımlanan terörizm benzer bir şekilde, siyasi bir gündem nedeniyle (gerçek veya algılanan mağduriyetler ile), güçlüye karşı zayıf olan tarafından kullanılan ve savunmasız insanların hedef alındığı bir taktik (Intriligator, 2010: 2) şeklinde de ifade edilmektedir. Terörizm tek başına, kitlesel hoşnutsuzluk veya toplum içinde derin bölünmelerin bir yansıması değildir. Genellikle, mağduriyetlerin giderilmesi için harekete geçmek konusunda isteksiz davranan ya da hoşnutsuzluğunu ifade edemeyen çoğunluğun adına hareket etmeyi kendi üzerine alan grubun hoşnutsuzluğunu temsil etmektedir. Bu hoşnutsuzluğun kökeninde hükümet ve onun destekçileri suçlanmaktadır (Crenshaw, 1981: 396).

Terörizmin kök nedenleri ve tetikleyici nedenleri bulunmaktadır. Terörizmin kök nedenleri (veya ön koşullar; yapısal nedenler), uzun vadede terörizme neden olan faktörlerdir. Bunlar, siyasi, ekonomik, sosyal, psikolojik, ideolojik ve dini faktörlerdir. Tetikleyici nedenler (veya uyarıcılar; stratejik nedenler) ise, belli olaylar dahilinde terör eylemlerinin acil olarak hayata geçirilmesidir. Terörizm çeşitli amaçlara hizmet etmektedir. Teröristler, yirminci yüzyılda Tupamaros veya on dokuzuncu yüzyılda Sosyalist-Devrimci Parti Savaş Örgütü örneklerinde olduğu gibi *devrimci*; 1919-21 yıllarında yaşanan IRA, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi örneklerindeki gibi yabancı işgalcilerle karşı mücadele eden *milliyetçi*; Korsika, Breton ve Bask hareketleri gibi yerli rejimlerle mücadele eden *azınlık ayrılıkçılar*; hükümetleri devirmek için değil, nükleer gücü durdurmak amacıyla nükleer santrallerin bombalanması örneklerinde olduğu gibi *reformist*; İtalyan Kızıl Tugaylar ve Japon Kızıl Ordusu gibi on dokuzuncu yüzyılın özgün anarşist hareketlerindeki gibi *anarşist*; Kuzey İrlanda’daki Çağdaş Ulster Savunma Derneği veya Cezayir Savaşı boyunca Gizli Ordu Örgütü’nde olduğu gibi değişimi engellemek için hareket eden *statükocular* şeklinde farklı amaçlarla hareket etmektedirler (Crenshaw, 1981: 385-386).

Orta ve yüksek eğitimini tamamlama fırsatını bulamayan daha az eğitilmiş gençler, iyi koşullarda istihdam olanağı yakalayamadıkları için işsizlik

sorunu ile yaşamakta ve yoksulluktan kurtulmak amacıyla terör eylemlerinin bir parçası olmaktadır (Gurr, 2005: 20). Terörizmin nedeni olarak genellikle yoksulluk ve cehalet gösterilse de aslında geçmişte yaşananların intikamı ve aşağılanma duygusu da terör saldırılarının nedenleri arasında yer almaktadır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleştirilen ve Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kuleleri ile Pentagon’u hedef alan terör saldırılarını yapanlar da, fakir ya da eğitimsiz değil, aksine orta sınıf veya zengin olarak kabul edilecek, iyi eğitilmiş kişilerdir (Intriligator, 2010: 3). Görüldüğü gibi terörizm, siyasi, tarihsel, kültürel, ekonomik, ideolojik ve dini inancı kapsayan, son derece karmaşık ve farklı bir olgudur. Bu nedenle terörizmin anlaşılması, disiplinler arası bir yaklaşımı gerektirmektedir (Post, 2005: 7; Pilat, 2009: 173).

Teröristler gerçekleştirdikleri saldırılar ile üç isteklerini (“the three R’s”) yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Bunlar (Richardson, 2007: 4-5; Llussá ve Tavares, 2007: 1);

- İntikam (revenge); teröristler tarafından gerçekleştirilen eylemlerin bu güne kadar ki en yaygın nedeni olarak, algılanan adaletsizlik ve aşağılanma duygusu ile intikam alma isteği gösterilmektedir. Bunu yaparken de aşırı şiddet kullanımı söz konusudur.
- Ünlü olmak isteği (renown); gerçekleştirilen saldırılar ile dünyanın dikkatini kendilerine çekme isteği. Muhtemelen medya aracılığıyla geniş bir kitleye kendini tanıtmaya isteği.
- Tepki (reaction); terörist eylemlerin doğasında, bireysel veya örgüt kapsamında gerçekleştirilen kanun dışı faaliyetler bulunmaktadır. Teröristlerin dünya ile iletişime geçme yolları yaptıkları eylemlerdir. Onlara göre yaptıkları eylemler, varlıklarının ve güçlerinin bir göstergesidir. Bu nedenle onlar bir tepki ortaya koyarak varlıklarını kanıtlamak isterler.

Terörizm, fakir ya da zengin her ülkede yaşanabilmektedir (Gurr, 2005: 19). Terörizm sadece yaşadığı bölge ile sınırlı kalmayıp, yaşanan ülkenin sınırlarını da aşarak ulusal veya bölgesel tehditlere karşı gelişen, küresel bir fenomen haline almıştır. Örneğin, El Kaide ilk olarak Sudan’da daha sonra Afganistan ve Pakistan’da ve şimdi ise, İngiltere, Fas, Irak, Endonezya, Filipinler gibi ülke-

lerde faaliyet göstermektedir (Intriligator, 2010:1).

Bir ülkede terörizmin varlığından (veya yokluğundan) söz edebilmek için, terör saldırıları ile ilgili bazı faktörlerin incelenmesi gerekmektedir. Buna göre, terörizmin göstergeleri (GTI, 2012);

- ülkede yaşanan terör olaylarının sayısı,
- terör nedeniyle yaşanan ölümlerin sayısı,
- terör nedeniyle yaralananların sayısı,
- terör eylemlerinin neden olduğu maddi zarar seviyesi şeklinde belirtilmektedir.

Terörün tanımı göz önüne alındığında, terör olaylarının sayısı kolaylıkla ölçülebilir. Ancak bu, çok farklı boyuttaki terör faaliyetlerinin gelişigüzel bir şekilde aynı kefeye konulması anlamına gelir. Bu yüzden, farklı terör olayların önemini tespit etmek için, ayrıca kayıp sayısının ölçülmesi gerekmektedir. Bunun için terör olayları nedeniyle öldürülen kişi sayısı ve yaralı insanların sayısı göz önünde bulundurulmaktadır. Bu durumda kalıcı sakatlıklar, ciddi yaralanmalar veya hafif yaralanmaların ölçüme dahil edilmesi veya göz ardı edilmesiyle ilgili herhangi bir katı kural olamaz (Frey ve Luechinger, 2003: 4).

Terörizmin sonuçlarından bir diğeri, parasal gelirler açısından bireylerin uğradıkları zararlardır. Bu nedenle terörizmin göstergeleri arasında terör eylemlerinin neden olduğu maddi zarar seviyesi de bulunmaktadır. Terör eylemleri sonucu ortaya çıkan güvensizlik ortamında yatırımcıların girişimlerinde daha cesaretsiz davranması, yeni firmaların kurulması ve işleyişi yönündeki tedirginliğin varlığı ekonomide etkinliğin azalmasına neden olmaktadır. İş merkezleri ve ticari alanlar, her zaman için terörist saldırıların hedef listesinde yer almaktadır. Son yıllarda özellikle iş merkezlerini hedef alan terörist saldırılar nedeniyle binlerce insan hayatını kaybederken, binlercesi de iş ve geçim imkânlarını kaybetmiştir. Terörizmin toplumda yarattığı korku ve baskılar, özellikle alışveriş, turizm ve ulaşım başta olmak üzere ülkenin satın alma ve üretim yapılarını değiştirmekte ve bu durum ülkenin dış ticaretini etkilemektedir. Teröristler belirli endüstrilerin tedarik zincirlerine ya da ulaşım yollarına saldırılar düzenleyerek, terö-

rizme duyarlı ülkelerde ticareti doğrudan hedef alabilmektedirler (Nitsch ve Schumacher, 2004: 424-425).

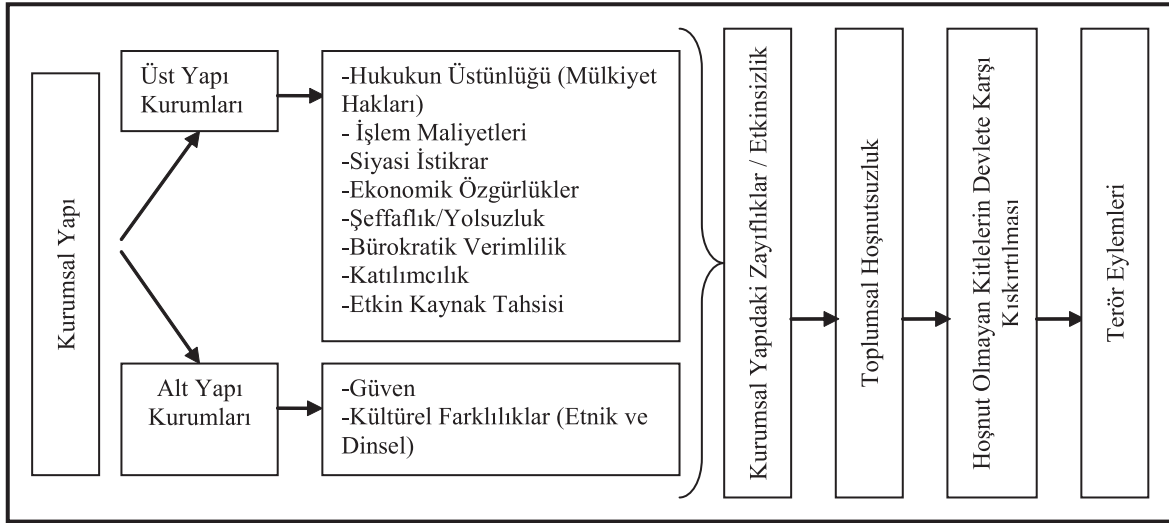
Yer seçimi üzerindeki etkisi geniş kapsamlı olduğu için ve saldırmak daha kolay olduğu için teröristler hedef olarak sık sık turistik bölgeleri seçmektedirler (Frey ve Luechinger, 2003: 4). Sadece 2001-2006 yılları arasında dünyada turistlere yönelik yapılan terörist saldırılar sonucunda toplam 702 insan hayatını kaybetmiştir (Paraskevas ve Arandell, 2007:1560-1561). Turizm talebinin esnek olması nedeniyle bu durum, turizm gelirlerinin azalmasına yol açacaktır. Örneğin, 11 Eylül Terör Saldırıları sonrasında havayolu ulaşım sektörü finansal açıdan büyük zararlara uğramıştır. Birçok havayolu şirketi finansal krize girmiş ve ciddi bir şekilde maliyetlerini azaltma yoluna gitmiştir (Inglada ve Rey, 2004: 441). Bu saldırılardan, ticari havayolu ulaşımı hem doğrudan etkilenmiştir hem de yeni terör saldırılarının olabileceği endişesi ile havayolu ulaşımının tercih edilmemesi so-

nucunda, potansiyel yolcuların da kaybedilmesine bağlı olarak dolaylı olarak etkilenmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan ekonomik kaybı küresel düzeyde on milyonlarca dolar olarak tahmin edilmektedir (Blomberg, Hess ve Weerapana: 2002).

4. Kurumsal Yapının Terör Eylemlerini Etkileme Kanalları

Toplumların sahip oldukları kurumsal yapı, hem üst yapı kurumları hem de alt yapı kurumlarında ortaya çıkan etkinsizlikler sonucunda terör eylemlerine neden olabilmektedir. Şekil 1, kurumsal yapının terör eylemlerini etkileme kanallarını yanıltmaktadır. Buna göre, toplumun sosyal iç birliği açısından yaşadığı sorunlar, toplumdaki adalet sistemindeki zayıflıklar, insanların yasalara ve mülkiyet haklarına güvenememeleri ve böylece otoriteye karşı duydukları inanç ve güven eksiklikleri gibi kurumsal yapıdaki bozulmalar, terör eylemleri için elverişli ortamı hazırlamaktadır.

Şekil 1: Kurumsal Yapının Terör Eylemleri ile İlişkisi

Terör eylemlerinin nedeni olarak gösterilen kurumsal yapıdaki aksaklıkların her biri tek başına teröre neden olmamakta, kurumların birinde ortaya çıkan zayıflık diğer kurumları da etkileyerek terör eylemleri için uygun zemini hazırlamış olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kurumsal yapıdaki aksaklıkların biri diğerinden daha önemli değildir. Örneğin, terörün ekonomik nedenleri baz alındığında, dünyanın en fakir ülkesi kabul edilen Etiyopya'da, terör hareketleri görülmediği halde, AB bünyesinde bulunan gelişmiş ve zengin bir ülke olan İspanya'da Bask Vatani ve Özgür-

lük (ETA) ve İngiltere'de faaliyet gösteren İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) isimli terör örgütlerinin varlığı, bu durumun bir kanıtı olarak sunulabilir. Bir başka örnek, ABD gibi özgürlükler ülkesi kabul edilen bir ülkede terör hareketleri görülürken, Çin Halk Cumhuriyeti ve Küba gibi ülkelerde terör örgütlerinin ve terör eylemlerinin görülme-yişi olabilir (Bkz. Tablo 1) (Öztürk ve Çelik, 2009: 91). Terör grupları bazen uluslararası alanda tanıtımlarını yapmak, isimlerini duyurmak için zengin ülkelerin mülkiyet ve vatandaşlarına saldırıya karar verebilir (Abadie, 2004: 2).

Tablo 1: Ülkelerde Terörizm (2011)*

ÜLKELER	SIRA	SKOR	TERÖR OLAYLARININ SAYISI	ÖLÜM SAYISI	YARALILARIN SAYISI
Afganistan	3	8.67	364	1298	1882
Cezayir	15	5.83	15	25	34
İran	17	5.63	14	18	13
Türkiye	19	5.24	50	25	110
İsrail	20	5.15	48	21	77
Çin	23	4.99	4	19	32
Mısır	27	4.58	16	26	107
İngiltere	28	4.51	46	1	3
Etiyopya	37	3.73	3	2	3
ABD	41	3.57	8	0	2
İspanya	45	3.09	0	0	0
Suudi Arabistan	48	2.71	2	3	15
Şili	50	2.64	5	0	1
Ürdün	86	0.58	0	0	0
Guatemala	116	0	0	0	0
Küba	116	0	0	0	0

Kaynak: 2012 Global Terrorism Index verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

* Skor, beş yıllık ağırlıklı ortalamaları belirtirken; terör olaylarının sayısı, ölüm sayısı, yaralıların sayısı ve maddi zarar seviyesi, sadece 2011 yılını yansıtmaktadır.

Bu durumda, toplumda var olan kurumlar arası ilişkiler, toplumun refahı ve istikrarı açısından önemlidir. Toplumda refahın artırılması, toplumsal barışın sağlanabilmesi, kurumların birbirleri ile ahenkli bir şekilde işlemesine bağlıdır. Bu nedenle, her kurumun kendi sınırlarını koruması, çevresindeki diğer kurumlarla işbirliği içinde olması toplumsal istikrar açısından önemlidir (Türk-kahraman, 2006: 27). Toplumun sahip olduğu kurumlar, birbirinden bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdüremezler. Kurumlardan birinde ortaya çıkan etkinsizlik, diğer kurumlara da yansımaktadır. Kurumlarını birbirleri ile uyumlu hale getiremeyen toplumlarda kurumlar işlerliğini ve etkinliğini kaybedecek ve bu durumdan toplumda yaşayan bireyler de olumsuz etkilenecektir.

Tablo 2’de, 2011 yılında terörizmden en fazla etkilenen ülkeleri ve bu ülkelerdeki mevcut kurumsal yapının özeti sunulmaktadır. Tabloda yer alan Global Terör İndeksine ait skorlar beş yıllık ağır-

lıklı ortalamaları verdiği için, söz konusu ülkelerin kurumsal yapı verileri beş yıllık bir dönem yansıtacak şekilde tabloya aktarılmıştır. Buna göre, Irak, Afganistan, Somali ve Yemen gibi ülkelerin kurumsal yapılarını ortaya koyacak verilere ulaşılamamış olması, bu ülkelerde kurumsal yapının hiç oluşturulamamış olduğunu veya yetersiz işleyen, verimsiz kurumlara sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Pakistan, Hindistan, Nijerya, Tayland, Rusya ve Filipinler’e ait kurumsal yapı verileri incelendiğinde ise, iyi ve verimli kurumlara sahip olmadıkları anlaşılan bu ülkelerin kurumsal yapılarını geliştirmeleri yönündeki çabalarının olduğu görülmekle birlikte, kurumsal yapılarındaki gelişim, yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izlemiştir. Tablo 2’nin de yansıttığı gibi, söz konusu ülkelerin kurumsal yapılarını istikrarlı ve güçlü bir şekilde tesis edememiş olmaları, terör eylemlerinin gerçekleştirilebilmesi için uygun ortama zemin hazırlamıştır.

Tablo 2: 2011 Yılında Terörizmden En Fazla Etkilenen Ülkeler ve Kurumsal Yapıları

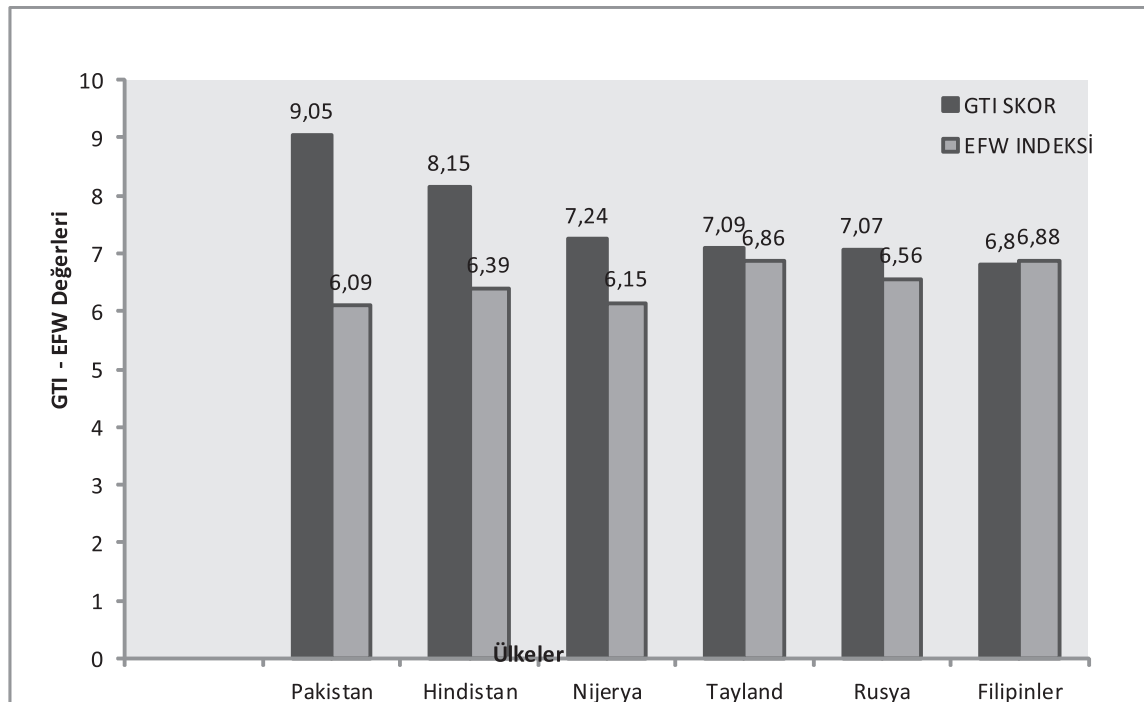
ÜLKELER	GTI SKOR*	EFW İNDEKSİ**	EFW İNDEKSİ-KURUMSAL YAPI				
			2007	2008	2009	2010	2011
Irak	9,56	---	---	---	---	---	---
Pakistan	9,05	6,09	6,01	5,84	6,03	6,26	6,34
Afganistan	8,67	---	---	---	---	---	---
Hindistan	8,15	6,39	6,45	6,51	6,40	6,26	6,34
Yemen	7,30	---	---	---	---	---	6,31
Somali	7,24	---	---	---	---	---	---
Nijerya	7,24	6,15	6,31	6,06	6,12	6,07	6,21
Tayland	7,09	6,86	7,04	7,06	6,87	6,70	6,64
Rusya	7,07	6,56	6,50	6,62	6,55	6,56	6,55
Filipinler	6,80	6,88	6,83	6,77	6,46	7,12	7,21

Kaynak: 2012 Global Terrorism Index ve 2013 Economic Freedom of the World Annual Report verileri kullanılarak hazırlanmıştır. *Global Terör İndeksi (GTI), beş yıllık ağırlıklı ortalamaları vermektedir. 0-10 arasında derecelendirme yapılarak değerlendirilen ülkelerde, terörizmden en fazla etkilenen ülkeler en yüksek değer olan 10 ile değerlendirilirken, terörizmin etkisi azaldıkça derecelendirme sıfıra doğru düşmektedir.

** Dünya Ekonomik Özgürlükler İndeksi (EFW), beş yıllık aritmetik ortalamaları vermektedir. EFW İndeksinin hesaplanmasında, hükümet müdahalesi, hukuk sistemi ve mülkiyet hakları, para istikrarı, dış ticarete serbestlik, düzenlemeler gibi kurumsal yapı bileşenleri kullanılmıştır. 0-10 arasında derecelendirme yapılarak değerlendirilen ülkelerde, kurumsal yapıları açısından verimli ve nötr bir süreç izleyen ülkeler en yüksek değer olan 10 ile değerlendirilirken, verimsiz ve manipülasyona tabii bir süreç izleyen ülkelerde derecelendirme sıfıra doğru düşmektedir.

Tablo 2’de verilen terörizmden en fazla etkilenen ya ait trendin, Grafik 1 yardımıyla da izlenmesi ülkeler ve bu ülkelerdeki mevcut kurumsal yapı- mümkündür.

Grafik 1: 2011 Yılında Terörizmden En Fazla Etkilenen Ülkeler ve Kurumsal Yapıları

Kurumsal yapı verilerinin eksikliği nedeniyle Irak, Afganistan, Yemen ve Somali'ye Grafik 1'de yer verilmemiştir. Pakistan, Hindistan, Nijerya, Tayland, Rusya ve Filipinler açısından ise, Tablo 2'de yer alan 2007-2011 arasındaki kurumsal yapı verilerinin aritmetik ortalamaları alınarak grafiğe yansıtılmıştır.

4.1. Bir Üst Yapı Kurumu Olarak Devletin Liderlik Düzeyi ve Terör Eylemleri İlişkisi

Kurumsal yapının en önemli üst yapı kurumu olarak, devlet ele alınmaktadır. Devlet, toplumda en büyük örgütlenme ve insanların bütün ilişkilerinde önemli ve etkili olan bir koordinatördür. Toplumda düzeni koruyan, gözetleyen, istikrar ve güven ortamını sağlayan kurumlar topluluğu olan devlet, çeşitli hükümet kurumlarının (bürokrasi, asker, polis, mahkemeler gibi) bir araya gelmesinden oluşan bir kurumdur. Genel kural ve yapının bazen kişilerin ihtiyaçları ile çelişki içine düşmesi, ihtiyaç ve duyguları tam olarak tatmin edilemeyen kişileri ortaya çıkartmaktadır. Bu da, otoriteye ve kurulu düzene karşı tavır alınmasına kadar varan, farklı seviyede tepkiye dayalı sonuçlar doğurmaktadır. Bu tavır, bazen şiddet eylemlerine ve daha ileri aşamasında, terör eylemlerine kadar uzanmaktadır. Adalet anlayışının zaafa uğraması, hoşnutsuz grupların alternatif adalet arayışlarını gündeme getirmekte ve dolayısıyla da teröre zemin oluşturmaktadır (Öztürk ve Çelik, 2009: 90-91).

Devletin demokratik olup olmaması, bürokratik yapısı, siyasi istikrar, hukuk sistemi gibi bir takım özellikleri ve piyasaya dolaylı ve doğrudan müdahaleleri ekonomik performansı etkilemektedir. Bir üst yapı kurumu olarak devletin etkinliğinin göstergelerinden biri siyasi istikrarsızlıktır. Siyasi istikrarsızlık; hükümet değişiklikleri (anayasal veya değil), sosyal huzursuzluk ve politik şiddet şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Alesina ve Perotti, 1993: 27-33; Crenshaw, 2005: 15). Darbe, isyan gibi anayasal çerçevede dışarda gelişen düzensiz iktidar değişiklikleri belirsizlik ortamına neden olmaktadır.

Belirsizlik, tüm ekonomik faaliyetleri engelleyebileceği için tehlikelidir. Siyasi istikrarsızlığın neden olduğu güvensizlik ve belirsizlik ortamı gerek fiziksel sermayenin gerekse finansal sermaye ve beşeri sermayenin yurtdışına kaçmasına yol açmaktadır. Siyasi istikrarsızlığın, yurtdışındaki ve

yurtdışındaki yatırımcıların siyasi sisteme olan güvenlerini azaltması, ekonomide işlem maliyetlerini arttırmaktadır. İşlem maliyetleri, mülkiyet haklarının bir kişiden diğerine aktarılması için gerekli olan toprak, emek, sermaye ve girişim yeteneğinin maliyetlerine denmektedir (North ve Wallis, 1994: 609-624). İşlem maliyetleri (Gökalp vd., 2007: 16);

- Sözleşmelerin yapılması sırasında,
- Sözleşme kurallarına sadık kalıp kalmadıklarını görmek için sözleşmeye taraf olanların izlenmesi gerektiği durumlarda,
- Sözleşmenin uygulanması ve tarafların sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmede başarısız oldukları zaman, ortaya çıkan zararın tazmin edilmesi gerektiğinde,
- Üçüncü bir kişinin saldırısına karşı, mülkiyet haklarının korunması gerektiği zaman, ortaya çıkmaktadır.

Siyasi istikrarsızlığın yol açtığı belirsizlik ve buna bağlı olarak işlem maliyetlerindeki artış, ekonomik etkinliğin azalmasını da beraberinde getirmekte ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Şanlısoy ve Kök, 2010: 11-12). Geleceğe yönelik belirsizlik, politikacıların da geleceğe ilişkin beklentilerinde belirsizlikler yaratabilir. Bu belirsizlik nedeniyle bir sonraki seçimlerde tekrar iktidar olup olmayacaklarını öngöremeyen yönetimler bir yandan mevcut dönemlerinde daha fazla rant kollama faaliyetlerine girişirlerken, diğer yandan tekrar seçilebilmek amacıyla popülist politikalar uygulayabilmektedirler. Böylece kaynakların verimsiz alanlara gitmesi bir yandan ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken diğer yandan ekonomide enflasyon gibi bir sorunun ortaya çıkmasına ya da var olan sorunların daha da büyümesine neden olarak belirsizliği daha da arttırabilmekte ve ekonomik sistemdeki belirsizlik terör eylemlerini besleyen, toplumsal çatışma ortamını yaratmaktadır.

Toplumsal çatışmaların azaltılması, ekonomik gelişme ve büyümenin sürekliliği, belirsizliğin azaltılarak girişimcilerin sağlıklı yatırım kararları almalarıyla sağlanacaktır. Bunun için gerekli temel unsur, ekonomik faaliyeti belirleyen kurumsal çerçeveyi oluşturan siyasi verilerdeki istikrardır. Belirsizliğin azaltılması mülkiyet haklarının korun-

ması için gerekli hukuksal düzenlemelerin yapılması, sözleşmelerin güvenilirliği ve uygulanabilirliğinin sağlanması ile mümkün olacaktır. Mülkiyet haklarının iyi korunamaması, bireylerin yasalara olan güvenini zedelemekte ve yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir. Sözleşmelerin uygulanabilmesi için, hukukun üstünlüğüne dayalı, bağımsız bir yargı sisteminin varlığı gerekmektedir. Belirsizlikleri azaltabilmek amacıyla taraflar, ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirirken düzenledikleri sözleşmelerin çok ayrıntılı olmasını, mevcut ve olası durumları kapsamamasını isterler. Fakat bu şekilde yapılan işlemlerin maliyeti çok yüksek olacaktır. Ayrıca, tüm olasılıkları içeren sözleşmelerin hazırlanması “sınırlı rasyonellik” nedeniyle mümkün değildir. Bilginin sınırlı olması, gelecekte karşılaşılabilecek tüm risklerin tahmin edilmesini ve sözleşmelerin ona göre hazırlanmasını engellemekte ve sözleşmelerde sınırlı bilgiden kaynaklanan boşluklar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sınırlı bilgi, etkin kurumsal düzenlemelerin oluşturulmasını engellemektedir (Williamson, 1985: 31; Greif, 2006: 195; Foss ve Klein, 2008: 430).

Sağlıklı toplumlar, sosyal çatışmaları iyi yöneten bir çok kuruma sahiptirler. Hukukun üstünlüğü, yüksek kalitede yargılama, azınlıkların haklarını koruyan dernekler, serbest seçme ve seçilme hakkı, bağımsız sendikalar ve sosyal sigorta bu kurumlara örnek olarak gösterilebilir. Toplumun sosyal çatışmaları iyi yönetebileceği bu tür kurumlara sahip olması ekonomik büyümeyi de olumlu etkileyecektir (Rodrik, 2009: 165; Rodrik, 1999: 386). Dolayısıyla politika yapıcılar, değişen şartlara bağlı olarak kurumsal yapıda da gerekli düzenlemeleri yapmalıdırlar.

Terörizm, genellikle devletin gözden düşürülmesini sağlamak amacıyla hareket etmektedir (Crenshaw, 1981: 387). Siyasi istikrarsızlık, terör eylemlerini kapsayan bir takım yöntemlerle iktidardaki hükümetin dengesiz ya da işlemez duruma sokulacağı veya devrileceği ihtimaline yönelik algılamaları da içermektedir. Savaşların, terörizmin ve bunun uzantısındaki siyasi istikrarsızlığın ekonomiler üzerinde oldukça ciddi bir negatif etkiye sahip olduğu konusunda herhangi bir tereddüt yoktur (Persitz, 2005). Bağımsız bir yargının olduğu ve bağımsız yargı organlarının hükümetin taahhütlerini daha güvenilir kıldığı kurumsal düzenlemeler, politika hedeflerine ulaşmak için şiddet karşıtı stratejilerin kullanılmasında önemli teşvikler sağ-

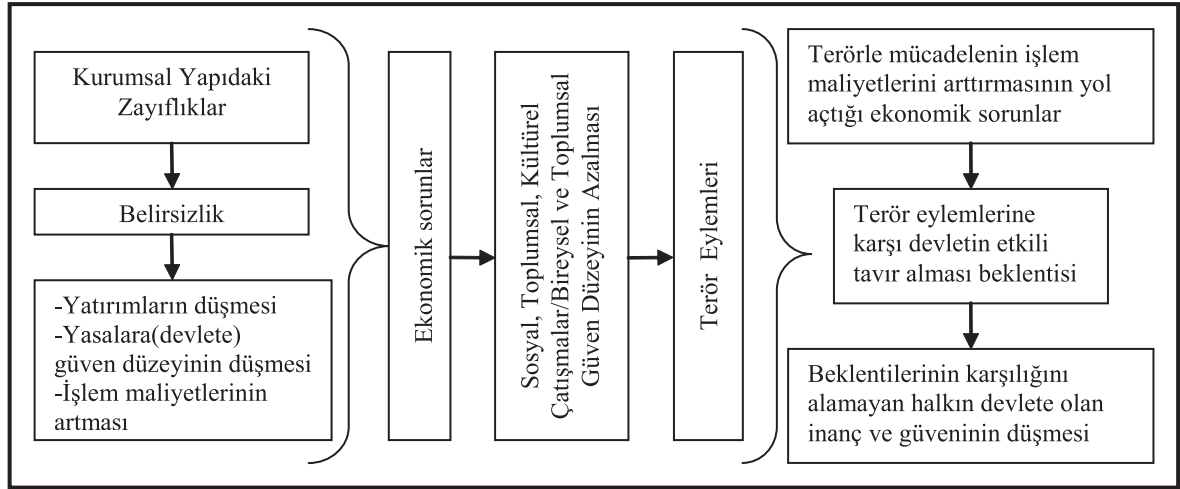
lamaktadır. Kurumsal düzenlemelerin ve devlet taahhütlerinin inandırıcılığı doğrultusunda, terörizm daha düşük veya daha yüksek seviyede kalacaktır (Findley ve Young, 2011: 358-365).

Devletin kitle desteğine güvenmediği otoriter rejimlerde kurumlar, siyasi katılımı sağlamak amacıyla tasarlanmamıştır. İnsanların şiddet kullanarak resmi siyasi sürecin dışında hareket etmesine neden olan bu durum, otoriter devletleri terörle yaşamak durumunda bırakmaktadır. Buna bağlı olarak 1980’lerde Şili ve Guatemala ya da 1990’larda Cezayir gibi otoriter rejimler, Küba, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi ülkelere göre teröre daha yatkın olan ülkelerdir (Findley ve Young, 2011: 357-366; Crenshaw, 2005: 17). Özellikle Cezayir’de, İslami oluşumlara demokratik ortamda, mücadele izninin verilmemiş olması, bu ülkede terörün yükselişini doğurmuştur. Diğer yandan, Mısır, Suudi Arabistan ve İran’da terörün doğuşu, yönetimlerin farklı gruplara baskısından çok, iç ve dış siyasetteki başarısızlıklara bağlanabilir. Yönetimdeki siyasi ve ekonomik başarısızlıklar terör gruplarının halk desteğini almasında oldukça etkili olmuştur. Yine tüm Ortadoğu ülkelerinde, dış siyasetin etkisi önemlidir. Örneğin Afgan cihadı, terör gruplarının yükselişine kaynaklık etmiştir. Keza İsrail devletinin kuruluşu, terör grupları üzerinde aynı sonucu doğurmuştur (Cirhinlioğlu ve Bulut, 2010: 308-309).

Toplumsal yaşamda terörizmin etkilerini azaltmak amacıyla bir takım önlemler alınmaktadır. Sözü edilen bu önlemlerin parasal olarak maliyetleri arttırmasının yanı sıra işlem maliyetlerini arttırması yoluyla da ekonomiye negatif etkileri olacaktır. Toplumun sahip olduğu enerjii üretim gibi verimli alanlarda kullanmak yerine, terör eylemlerinin olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla bu tür önlem ve uygulamalara yönlendirmek zorunda kalması, zaman ve enerji kaybı nedeniyle topluma ek bir maliyet olarak yansiyacaktır. Bu da işlem maliyetlerini arttırarak ekonomik işleyişi olumsuz bir şekilde etkileyecektir.

Bu durumda, toplumun sahip olduğu mevcut kurumsal yapı ve terör eylemleri arasında iki yönlü bir etkileşimden söz edilebilmektedir. Şekil 2 aracılığıyla bu iki yönlü etkinin bir özeti sunulmaktadır.

Şekil 2: Kurumsal Yapı ve Terör Eylemleri Arasında İki Yönlü Etkileşim

4.2. Alt Yapı Kurumu Olarak Güven ve Terör Eylemleri İlişkisi

Toplumun altyapı kurumları arasında yer alan toplumun sosyal iç birliği, bir toplumun gücünü ve zayıflığını ortaya koyan faktörler arasında yer almaktadır. Bu, bir toplumda veya onun bazı bölümlerinde güven duygusunun hakim olmasından ileri gelen, sosyal sermaye olarak da tanımlanan bir yetidir. Güven, ekonomik büyüme ve kalkınma ile güçlü bir ilişkisi olan sosyal sermayenin özel bir türüdür (Putnam, 1993: 170; Knack ve Keefer, 1997; Fukuyama, 2005). Toplumun sosyal sermayesinin gelişiminde güven çok önemli bir role sahiptir. Güven olmaksızın gerçekleştirilemeyecek olan sosyal sermaye, köklü alışkanlıklar, gelenek veya din gibi kültürel mekanizmalar aracılığı ile yaratıldığından, insan sermayesinin diğer türlerinden farklıdır (Gökalp ve Baldemir, 2005: 130; Fellner, 2008: 1). Güven olgusu, iktisadi büyümeyi etkileyen kurumsal yapının temel belirleyicilerinden biridir. Güven, bireylerin ve kurumların aralarındaki ilişkilerde canlılığı oluşturan; tahhütlerini yerine getirme, içtenlik, gerçeklik, dürüstlük ve erdemi kapsayan “bilinçli tutarlılık” olarak tanımlanabilir (Gökalp, 2003: 164).

Ekonomik işlemlerin gerçekleşmesi için gerekli olan güvenin varlığı toplumsal, siyasal ve ekonomik kurumların varlığına bağlıdır. Devlet kamu harcamalarını etkin bir şekilde gerçekleştirdiği; eğitim, sağlık ve adalet hizmetlerinde fırsat eşitliği sağlayabildiği ölçüde toplumsal güven duygusunun gelişimine pozitif katkı yapacaktır. Dolayısıyla devletin güvenilir olduğu bir ülkede güven duygusu daha yüksek olacaktır (Glaser, 2001: 8).

Sosyal çatışmaların derin ve toplumsal uzlaşmayı sağlayabilecek sivil toplum kuruluşlarının yetersiz olduğu güvensiz toplumlar, ekonomik ve toplumsal şoklarla başa çıkmakta da yetersiz kalmaktadırlar. Bu tür toplumlarda ticaret şartlarında bozulma gibi, dış şokların ekonomik maliyetleri, bu şokların başlattığı bölüşüm çatışmalarıyla daha da büyür. Bu çatışmalar toplumda kaynak kullanma verimliliğini, mali politikadaki ve (reel kur, reel ücret gibi) temel nispi fiyatlardaki gerekli uyarlamaların gerçekleştirilmesini geciktirerek ve faaliyetleri verimli alanlardan (rantlara doğru) uzaklaştırarak v.b. şekilde azaltır (Gökalp ve Baldemir, 2005: 132). Bir kamu malı olarak kamu güvenliğinden sorumlu hükümet, terörizm arttığı zaman, ölümleri azaltabilmek için savunma harcamalarını artırma yolunu seçecektir (Eckstein ve Tsiddon, 2004). Terör eylemlerinin yarattığı belirsizlik ve güvensizlik ortamı firmaların faaliyet maliyetlerini yükseltmekte buna bağlı olarak üretkenliği azaltmakta ve ekonomik kararları etkisizleştirmektedir. Sonuç olarak, daha önce de belirtildiği gibi, bir kurumda ortaya çıkan bozulmalar diğer kurumları da etkilemektedir.

4.3. Alt Yapı Kurumu Olarak Kültürel Farklılıklar ve Terör Eylemleri İlişkisi

Toplumun sosyal yapısı içinde kültürün yeri son derece önemlidir. Kültür, “bir kuşaktan diğerine, öğrenme ve taklit yoluyla aktarılan, bilgi, tavırlar ve davranışı etkileyen diğer değerler” olarak ifade edilmektedir (North, 2010: 52; Fellner, 2008: 5). Kültür, davranış, tutumlar ve inançların yanı sıra, bunlara dayalı olarak üretilen insanın icat ettiği şeyler, binalar, sanat, üretim, yaşam ve tüke-

tim yapıları, aletler ve makinelerden oluşur. Kısacası kültür, “geçmişten miras olarak devralınan insan sermayesi, sosyal sermaye ve fiziki sermayedir” (Gökalp ve Baldemir, 2005: 127; Greif, 2006: 193). Kültürel farklılıklar, geçmişten gelen alışkanlıklardan kaynaklanabileceği gibi eğitim düzeyindeki farklılıklardan, etnik veya dinsel unsurlardan da kaynaklanabilmektedir. Etnik farklılıklar ve dini köken, terörizmin kök nedenleri arasında yer almaktadır. Kurumsal yapının verimli işlememesi sonucunda ortaya çıkan ekonomik sorunlar, daha iyi ekonomik şartlara kavuşabilmek amacıyla insanların yaşadıkları bölgeleri terk ederek, diğer bölgelere göç etmelerine neden olmakta ve böylece toplumun sosyal yapısında da değişimler yaşanmaktadır. Yaşadıkları bölgelerden uzaklaşan insanlar, yeni yaşam alanlarında da kültür çatışması yaşamakta, psikolojik uyum sorunu çekmektedirler. Kültürel farklılıklar ülkeler arasında yaşanabileceği gibi aynı ülkenin farklı bölgeleri arasında da kendisini gösterebilmektedir.

Toplumun sahip olduğu kültürü etkileyen en önemli faktörlerden biri dindir. Din, insanların belirli bir yönde hareket etmelerini sağlayan sosyal denetim mekanizmasıdır. Dini kurallar, insanların birbirleriyle etkileşiminde emredici, yasaklayıcı, düzenleyici ve sınırlayıcı biçimlerde rol oynarlar (Türkkahraman, 2006: 177). İnsanların bir davranışı neden yaptığına ve nasıl yaptığına yönelik olan inançlar, insanların karşılaştıkları olayları nasıl yorumlayacaklarında, ne şekilde bir tutum takınacakları konusunda önemli bir etkidir. Dinler, insanlar arası etkileşimde getirdikleri haram ve helal ölçüleri ile, mal ve hizmetlerin üretiminde, tüketiminde, dağıtımında ve paylaşımında ekonomik faaliyetleri etkileyerek, toplumun ekonomik gelişmesini hızlandırmak veya engellemek şeklinde etkiler gösterebilmektedir. Örneğin bedeviler, ticareti, tarımı ve zanaatları hor görmekte bu da ekonomik yoksulluklarını arttırmaktadır. Kentlilerle aralarındaki ekonomik eşitsizliğin oluşması ile bedevilerde kabile asabiyeti yoğunlaşmakta bu durum kabile dışındakilere karşı her tür şiddetin artmasına yol açmaktadır. Benimsediği dini kimliği dünya üzerinde daha geniş alanlara terör yöntemiyle kabul ettirmeye çalışma düşüncesi terör eylemlerinin nedeni olabilmektedir.

Kültürel farklılıklar etnik unsurlar açısından incelendiğinde, dünyanın hemen her bölgesinde etnik azınlık olarak tanımlanabilecek grupların var ol-

duğu görülmektedir. Bu durum, özellikle 1900’lü yılların ikinci yarısından itibaren etnik temele dayalı terör olaylarının dünyada gittikçe daha fazla görülen bir terör çeşidi olmasına neden olmuştur. Etnik terör, bir etnik grubun yaşadıkları ülkenin siyasi yapısı içerisinde tek unsur olmamaları durumunda, toplum tarafından ekonomik ve siyasi olarak dışlandıkları ve haksızlığa uğradıkları inancıyla ortaya çıkmaktadır. Bu etnik grup, mağduriyetlerinin giderilmesi isteğiyle büyük siyasi çatışmalar bağlamında terör eylemlerini gerçekleştirmektedir (Gurr, 2005: 20; Crenshaw, 1981: 383).

Etnik grupların kökleşmiş şikâyetleri arasında, sosyal ve ekonomik şikâyetlerden ziyade siyasi katılım için fırsat eksikliği yer almaktadır. Siyasi hoşnutsuzluk, dışlanma ve yabancılaşma gibi nedenlerle toplum içinde kendilerini daha zayıf hissetmektedirler. Siyasi sistem tarafından kendilerine dayatılan bu zayıflık nedeniyle psikolojik olarak hoşnutsuzdurlar. Hoşnutsuz olan bu azınlık, halkın çoğunluğunu tahrik ederek hükümetin devrilmesini sağlayacak radikal bir değişiklik istemektedir. Zayıflıklarına tahammülsüzlük eklendiğinde bu gruplar, tanınmak, büyük ve farklı kitlelere ulaşmak, onların ilgisini kendilerine çekmek, isimlerini duyurmak, reklamlarını yapmak gibi amaçlarla ağır şiddet içeren eylemlerini gerçekleştirmektedirler (Crenshaw, 1981: 384-388; Pilat, 2009: 173).

Etnik terör dünyanın sadece belli bir bölgesine mahsus bir olgu değildir. Tam tersine dünyanın neredeyse her yerinde etnik teröre rastlamak mümkündür. Sri Lanka’da Tamil, Filistin’de Irgun, Kuzey İrlanda’da IRA ve İspanya’da ETA, ve yine Ermeni terör örgütü olan, Ermenistan’ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu (ASALA) bu gruplara örnek olarak gösterilebilir. Etnik terörün ortaya çıktığı ülkelerde diğer terör biçimleri ile mukayese edildiğinde daha fazla şiddet ihtiva ettiği görülmüştür. Türkiye, diğer terör çeşitleri yanında etnik temele dayalı terör sorunu ile en ciddi şekilde karşı karşıya kalan ülkelerin başında gelmektedir (Baharççek, 2000: 12-14).

İmparatorlukların dağılmaları sonucunda veya sömürge bölgelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları yoluyla çok sayıda yeni devlet ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerdeki kurulan kurumların neredeyse tamamı (ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel ve hatta dinsel kurumları) sömürgeci ülkenin kurumların-

dan etkilenerek kurulmuş ve bu ülkelerden miras kalmıştır (Çalışkan, 2008: 2). Sömürge ülkeler bağımsızlıklarını kazanarak bir devlete sahip olmakla birlikte, hemen hemen hiçbiri siyasi istikrarını sağlayacak sosyal ve kurumsal yapıya sahip değildir. Bu durum, sömürge ülkelerinde sosyal çatışmaların iyi yönetilememesine yol açmakta ve yönetimdeki siyasi başarısızlık, söz konusu ülkelerde terörizmin yaşanmasında etkili olmaktadır.

Bir ülkede ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutlarıyla beraber uygulanan ayrımcılık politikaları da etnik teröre neden olabilmektedir. Bir toplumda var olan rakip kültürler genellikle birbirlerine üstünlük sağlamak isterler ve bunun sonucunda baskın gelen değerler diğerlerine karşı ayrımcılık yapmaya başlayabilirler. Böyle bir gelişme ise genellikle etnik terörü beslemektedir (Baharçipek, 2000: 19). Demokrasi farklı etnik grupların birlikte yaşamasını sağlayacak düzenlemeleri yapabilir. Gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasıyla terör eylemlerinin caydırılmasına çalışılır. Bu tür düzenlemelerin yapılmasında devletin yetersiz kalması, etnik azınlıkların var olduğu ülkelerde etnik terör olaylarının yaşanmasına neden olacaktır. Devletin yasal düzenlemeler oluşturması tek başına yeterli olmamakta, bu düzenlemelerin kararlı bir şekilde hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Çünkü devletin yasal tedbirlerin uygulanması sırasında verebileceği tavizler, devletin güçsüz olduğu, terörün sonuç getirebildiği yargısını güçlendirerek, halkın devlete duyduğu güven düzeyinin zayıflamasına neden olacaktır.

4.4. Ekonomik Koşulların Yetersizliği ve Terör Eylemleri İlişkisi

Mevcut kurumsal yapının zayıflığından kaynaklanan sosyal adaletsizlik, terörizmin arkasında yer alan uyarıcı bir nedendir. Ekonomik zayıflıklar terörist faaliyetlerin gerçekleşmesi için elverişli koşullar yaratarak, bu tür eylemlerin gerçekleşme olasılığını arttırmaktadır (Piazza, 2006: 170; Gurr, 2005: 19). Göreli yoksulluk ya da bir toplumda gelir dağılımında büyük farklılıkların (mutlak yoksunluğu veya yoksulluk dışında) olması, sosyal huzursuzluk ve politik şiddetin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Yetersiz ekonomik koşullar içinde yaşamak zorunda kalan insanlar, içinde buldukları bu durumun sorumlusu olarak devleti görmekte, terör örgütleri tarafından bu düşünceye inandırılmakta ve devlete karşı kışkırtılarak

toplumsal çatışmalara yol açılmaktadır. Yolsuzluk, kötü tasarlanmış projeler ve güvenilir olmayan finansman kaynağı, terörizmin canlanması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir (Cragin, ve Chalk, 2003: 31). Diğer bir ifadeyle, ekonomideki düşük büyüme oranları, yüksek vergi oranları ve siyasi huzursuzluk çatışma oranını arttıracaktır (Blomberg, Hess ve Weerapana, 2004: 466-477). Ayrıca kötü ekonomik koşullar siyasi darbe olasılığını da arttırmaktadır (Alesina vd., 1996).

Ekonomik birimlerin, mülkiyet haklarına, hukuk kurallarına güvenmediği ve mevcut kurumların iktisadi faaliyetleri koruyamadığı veya korumasının yüksek bir işlem maliyetini gerektirdiği durumlarda kayıt dışı faaliyetlere yönelmeleri söz konusu olabilecektir (Aron, 2000: 104). Ekonomik sorunların başında gelen işsizlik sorunu bir çok insanın kayıt dışı sektörlere yönelmesine ve bu sektörlerde iş aramak zorunda kalmasına neden olmaktadır. Terörizm, çoğunluğunu savunmasız ve fakir insanların oluşturduğu gelişmekte olan ülkelerde çok yüksek düzeyde olan kayıt dışı ekonomiye bağımlılığı daha da arttırmaktadır (Waheed ve Ahmad, 2011: 383-384).

Bazı kayıt dışı ekonomik faaliyetler yasadışı faaliyetler şeklinde karşımıza çıkarken, bazıları ise yasaklanmamış bir faaliyetin bilinçli olarak kayıtlara geçirilmemesi ve buna bağlı olarak da vergilendirilmemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yapılan tanıma göre kayıt dışı ekonomi, gayriresmi sektör, istatistiklere yansımaya ve sözleşme, lisans, işgücü denetimi, beyan ve vergileme gibi kuralların dışında işleyen ekonomik faaliyetleri yürüten bireyleri kapsamaktadır (Morris, Jones ve Nel, 2004: 2). Ekonominin denetiminde devletin etkinliğinin bir göstergesi olan kayıt dışı ekonomi, kötü yönetim ve yolsuzluğun varlığı durumunda artmakta ve vergi ahlakını erozyona uğratmaktadır. Kayıt dışı ekonomi, terör eylemlerini beslemektedir. Çünkü kayıt dışı bir faaliyet olarak kaçakçılık, terörün finansman araçları arasında yer almaktadır. Ülkenin güçlü bir kurumsal yapıya sahip olması, kayıt dışı ekonomiyle daha etkili bir mücadele sergilemesini kolaylaştıracak ve böylece terörün finansman kaynakları zayıflatılabilecektir.

Kötü ekonomik koşulların beslediği terör eylemlerinin kendisi de ekonomiye ayrıca zararlar vererek daha önce de sözü edilen kısır döngü içine giril-

mesine yol açmaktadır. Terörizmin toplumda yarattığı korku ve baskılar, özellikle alışveriş, turizm ve ulaşım başta olmak üzere ülkenin satın alma ve üretim yapılarını değiştirmekte ve bu durum ülkenin dış ticaretini etkilemektedir. Teröristler belirli endüstrilerin tedarik zincirlerine ya da ulaşım yollarına saldırılar düzenleyerek, terörizme duyarlı ülkelerde ticareti doğrudan hedef alabilmektedirler (Nitsch ve Schumacher, 2004: 424–425). Bu nedenle alınan güvenlik önlemleri kapsamında taşıma araçlarının detaylı olarak incelenmesi işlem maliyetlerinin artmasına yol açarken, ticarete konu olan malların doğrudan yok edilmesi gibi bir riskin varlığı da terör eylemlerinin ticaret üzerinde yarattığı olumsuzlukları göstermektedir. Terör saldırıları sonrasında güvenlik önlemlerinin artırılması gecikmelere ve ticari alanda maliyet artışlarına yol açmaktadır (Nitsch ve Schumacher, 2004: 425).

Savaş ve barış ortamlarının ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar 11 Eylül saldırıları ile birlikte artış göstermiştir. 11 Eylül Saldırıları'nı izleyen dönemde terörist eylemlerin yol açtığı insan kaybı, ekonomik kaynakların yeniden yönlendirilmesi gereksinimi ve gelecekte terör saldırılarının tekrarlanması olasılığından kaynaklanan risk; terörizm ve ekonomik etkilerinin daha kapsamlı incelenmesini gerekli hale getirmiştir (Blomberg, Hess ve Orphanides, 2004, 1008). Terör eylemlerinin ortaya çıkardığı belirsizlik, risk ve korku, ekonomik birimlerin davranışlarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Terör eylemleri nedeniyle bireyler, geleceği bugüne göre daha önemsiz görmektedirler. Bu durum, yatırımlar ve gelir düzeyi üzerinde azaltıcı yönde etkide bulunmaktadır (Eckstein ve Tsiddon, 2004; Blomberg, Hess ve Orphanides, 2004; Crenshaw, 1981: 387). Ayrıca, sıradan insanların hedeflendiği terör saldırılarından savunmasız insanların korunması amacıyla devlet tarafından terörle mücadele politikaları izlenmektedir (Intriligator, 2010:2). Terörle mücadele politikaları çerçevesinde devlet tarafından yapılan harcamaların kendisi ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilerken, bir yandan da terörle mücadele için alınan önlemlerin işlem maliyetlerini artırması da (Helfstein, 2009: 729; Bruck ve Wickstrom, 2004: 296) ekonomik performansı düşürmektedir.

Ekonomik büyümenin en önemli belirleyicilerinden biri sermaye birikimidir (Imai ve Weinstein,

2000: 3). Mülkiyet hakları ve yasaların yeterince güvenilir olmaması, yatırımcıların yatırım yapma cesaretlerini kırmakta ve sermayenin kendisini güvenli hissettiği yabancı ülkelere kaçmasına yol açmaktadır. Ekonomik gelişmenin en temel unsuru olan sermaye birikiminin ülkenin dışına çıkması, ekonomik sorunları beraberinde getirecek ve terör eylemlerinin beslendiği toplumsal çatışmaların önünü açacaktır. Diğer bir açıdan bakıldığında ise terör, sermaye stokunu iki yolla etkilemektedir. Birincisi terör eylemleri ile gayrimenkuller, yollar, köprüler, limanlar ve fabrikaların hedeflenmesi ve yok edilmesi sonucunda, ülkenin mevcut sermaye stoku azalacaktır. Sahip olunan sermaye stokunun seviyesi aşınma oranındaki değişimlerden etkilenmektedir. İkincisi, sermaye stokunu arttırmak için, sermaye stokuna yapılacak ilave yatırımların mevcut stokun aşınma payından daha fazla olması gerekmektedir. İç savaş, aşınma oranını arttırdığından ve yatırımları azalttığından sermaye stokunun artışı engellenmektedir (Imai ve Weinstein, 2000: 3). Ayrıca, bu tür terör olayları yabancı yatırımların da ülkeyi terk etmesine neden olmaktadır. Terörizmin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin hissedilmektedir (Blomberg, Hess ve Orphanides, 2004: 1009).

Gaibuloev ve Sandler (2008) tarafından yapılan çalışmaya göre, terör eylemlerinin kişi başına büyümeye etkisi yurtiçi ve uluslararası terörizm açısından karşılaştırıldığında, uluslararası terörizmin kişi başına büyümeye üzerindeki negatif etkisi yurtiçi terörizme göre daha fazladır. Özellikle uluslararası terörist faaliyetlerdeki ek bir artış, ekonomik büyümeyi yüzde 0,4 azaltmaktadır. Yurtiçi ve uluslararası terör faaliyetleri tek bir değişkene indirildiğinde ise toplam etki uluslararası etkiden daha düşüktür.

5. Sonuç

Yaşandığı ülkelerde önemli bir sorun olan terörün nedenlerine bakıldığında, karşımıza çıkan tüm nedenlerin, kurumsal yapının önemini işaret ettiği görülmektedir. Bazı ülkelerde sahip olunan mevcut kurumsal yapıda yaşanan bozulmalar; bazıları ise söz konusu kurumsal yapının hiç tesis edilememiş olması, terör olaylarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Terör olayları iç nedenlerle ortaya çıkarken, siyasi çıkarları nedeniyle de dış güçler tarafından desteklenebilmekte ve

sürekliliğine katkıda bulunmaktadır. Ancak terörün dış güçler tarafından desteklenmesine izin veren de aslında yine ülkedeki mevcut kurumsal yapının ortaya koyduğu aksaklıklar veya kurumsal yapının oluşturulamamış olmasıdır.

Toplumun kurumsal yapısının iyi işlememesi toplumsal hoşnutsuzluk yaratmakta, hoşnutsuz olan bu kitlelerin devlete karşı kıskırılması terör eylemleri ile sonuçlanmaktadır. Terör eylemlerinin yaşanmasına neden olan unsurların ortadan kaldırılması için toplumun öncelikle iyi kurumlara sahip olması gerekmektedir. Kurumsal yapı ne kadar güçlü olursa terörizm de, eylemlerini gerçekleştireceği uygun ortamı bulmakta o kadar zorlanacaktır. Bu nedenle devletin gerekli yasal düzenlemeler ile üst yapı kurumlarını güçlü hale getirmesi gerekmektedir. Çünkü alt yapı kurumlarının yetersiz işleyişi söz konusu ise, üst yapı kurumlarının güçlendirilmesi ile alt yapı kurumlarındaki boşluklar doldurularak, yetersizlikler telafi edilecektir.

Toplumda güven düzeyinin düşük olması, ekonomik süreç içerisinde yasalar, teminatlar, sözleşmeler gibi hukuksal düzenlemeleri içeren üst yapı kurumlarının varlığını gerekli kılmaktadır. Çünkü ekonomik işlemlerin gerçekleşmesi için gerekli olan güvenin varlığı toplumsal, siyasal ve ekonomik kurumların varlığına bağlıdır. Devletin sadece yasalar oluşturması yeterli olmamakta, aynı zamanda bu yasaları uygulayabilme kararlılığını da gösteriyor olması gerekmektedir.

Toplumdaki mevcut kurumsal yapının güçlendirilmesi, sosyal ve toplumsal çatışmaları azaltarak terör olaylarının beslendiği ortamı yok edecektir. Çünkü güçlü kurumsal yapı, hukukun üstünlüğü, mülkiyet haklarının güvenilir olması, siyasi istikrar, ekonomik özgürlükler ile o toplumda yaşayan insanların ihtiyaçlarına ve beklentilerine cevap vererek, hoşnutsuzluğu giderecektir. Böylece terör eylemlerinin güç aldığı, sosyal ve toplumsal çatışmalar yerini sosyal refah ve barış ortamına bırakmış olacaktır.

Kaynakça

ABADIE, Alberto; (2004), *Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism*, Nber Working Paper, <http://www.nber.org/papers/w10859>, 07.03.2012.

ALESINA, Alberto ve PEROTTI, Roberto; (1993), *Income Distribution, Political Instability, and Investment*, Nber Working Paper Series, Working Paper, No: 4486.

ALESINA, Alberto, OZLER, Şule, ROUBINI, Nouriel ve SWAGEL, Phillip; (1996), "Political Instability and Economic Growth.", *Journal of Economic Growth*, 1, pp. 189-211.

ARON, Janine; (2000), "Growth and Institutions: A Review of the Evidence", *The World Bank Research Observer*, 15(1).

BAHARÇIÇEK, Abdulkadir; (2000), "Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), ss.11-27.

BLOMBERG, S. Brock, HESS, Gregory D. ve ORPHANIDES, Athanasios; (2004), "The Macroeconomic Consequences of Terrorism", *Journal of Monetary Economics*, 51 (5), pp. 1007–1032.

BLOMBERG, S. Brock., HESS, Gregory.D. ve WEERAPANA, Akila; (2004), "Economic Conditions and Terrorism", *European Journal of Political Economy*, (20) , pp. 463–478.

BLOMBERG, S. Brock., HESS, Gregory.D. ve WEERAPANA, Akila; (2002), *Terrorism From Within: An Economic Model of Terrorism*, *Claremont Colleges Working Papers in Economics*, (17.04.2013).

BRUCK, Tilman ve WICKSTROM, Bengt-Arne; (2004), "The Economic Consequences of Terror: Guest Editors' Introduction" *European Journal of Political Economy*, (20), pp. 293–300.

COASE, R. H.; (1937), "The Nature of the Firm", *Economica*, 4 (16), pp. 386-405.

CRAGIN, Kim ve CHALK, Peter; (2003), *Terrorism & Development, Using Social and Economic Development to Inhibit a Resurgence of Terrorism*, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA414490&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>, 07.03.2012.

CRENSHAW, Martha; (2005), *Political Explanations. içinde, The International Summit On Democracy, Terrorism And Security, Addressing the Causes of Terrorism (pp. 13-18)*, *The Club de Madrid Series on Democracy and Terrorism*, Vol.1.

CRENSHAW, Martha; (1981), "The Causes of Terrorism", *Comparative Politics*, 13 (4), pp. 379-399.

CİRİNLIOĞLU, Zafer ve BULUT, Erol; (2010), "Terör, Din ve Siyaset", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), ss. 301-322.

ÇALIŞKAN, Koray; (2008), "Ortadoğu Siyaseti ve Toplumlarını Anlama Yolları", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(Ekim), ss. 1–21.

ECKSTEIN, Zvi ve TSIDDON, Daniel; (2004), "Macroeconomic Consequences of Terror: Theory and the Case of Israel", *Journal of Monetary Economics*, (51).

FELLNER, Amira; (2008), "Role of Culture in Economic Development: Case Study of China and Latin America", *Theses and Dissertations*. p. 236. University of South Florida Scholar Commons @USF, <http://scholarcommons.usf.edu/etd/236>

FINDLEY, Michael G. ve YOUNG, Joseph K.; (2011). "Terrorism, Democracy, and Credible Commitments", *International Studies Quarterly*, (55), pp. 357–378.

FOSS, Nicolai J. ve KLEIN, Peter G; (2008), *The Theory of the Firm and Its Critics: A Stocktaking ve Assessment*. E. Brous-

seau and J.M. Glachant (Ed.) içinde, *New Institutional Economics* (pp. 425-442), New York: Cambridge University Pres.

FREY, Bruno F. ve LUECHINGER, Simon; (2003), *Measuring Terrorism*, Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich Working Paper Series, No. 171

FUKUYAMA, Francis; (2005), *Güven-Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*. Çev.: A. Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

GAIBULLOEV, Khusrav ve SANDLER, Todd; (2008), "The Impact Of Terrorism And Conflicts On Growth In Asia",

<http://www.adbi.org/files/dp113.terrorism.impact.growth.asia.1970.2004.pdf>, 05.03.2012.

GLAESER, Edward Ludwig (2001), "The Formation of Social Capital" J.F. Helliwell (Der.) içinde, *The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-Being*, (pp. 381-393). Human Resources Development Canada/Organisation for Economic for Economic Cooperation and Growth, Ottawa/Paris.

GLOBAL TERRORİSM INDEX-GTI, (2012), <http://reliefweb.int/report/world/2012-global-terrorism-index-capturing-impact-terrorism-2002-2011>, 17.04.2013

GÖKALP, Mehmet Faysal vd.; (2007), *Ekonomik Davranışlar Üzerinde Etkili Olan Kurumsal Değerler*. Muğla Üniversitesi Yayınları: 83, Rektörlük Yayınları: 61, Muğla: MÜ Basımevi.

GÖKALP, Mehmet Faysal ve BALDEMİR Ercan; (2005), "Kurumsal Yapı ve Uluslararası Rekabet", M.F. Gökalp ve C.Y. Kesbiç (Ed.) içinde, *Uluslararası Rekabet Sürecinde Türkiye*, Beyaz Yayınları, İstanbul.

GÖKALP, Nuri; (2003), "Ekonomide Güven Faktörü", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10(2).

GREIF, Avner; (2006), *Institutions and the Path to the Modern Economy*. Cambridge University Pres, Britain.

GROSSMAN, Gene M. ve HELPMAN, Elhanan; (2002), *Special Interest Politics*. MIT Pres, Cambridge.

GURR, Ted Robert; (2005), *Economic Factors*. içinde, *The International Summit On Democracy, Terrorism And Security, Addressing the Causes of Terrorism* (pp. 19-25), *The Club de Madrid Series on Democracy and Terrorism*, Vol.1.

HELFSTEIN, Scott; (2009), "Governance of Terror: New Institutionalism and the Evolution of Terrorist Organizations", *Public Administration Review*, 69(4), pp. 727-739.

IMAI, Kosuke ve WEINSTEIN, Jeremy; (2000), *Measuring the Economic Impact of Civil War*. CID Working Paper, No. 51.

INGLADA, Vicente ve REY, Bele'n; (2004), "Spanish air travel and the September 11 terrorist attacks: a note", *Journal of Air Transport Management*, (10), pp. 441-443

INTRILIGATOR, Michael D.; (2010), "The Economics of Terrorism", *Economic Inquiry*, 48 (1), pp. 1-13.

KASPER, WOLFGANG ve STREIT, MANFRED E.; (1998), "Kurumsal İktisat", Çev.: B. Açıköz, <http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/makaleler/kasper-streit.htm>, 27.10.2010.

KEIZER, Piet; (2007), "The Concept of Institution in Economics and Sociology, A Methodological Exposition", *Utrecht School of Economics Tjalling C. Koopmans Research Institute, Discussion Paper Series*, 07 (25).

KNACK, Stephen ve KEEFER, Philip; (1997), "Does Social Capital Have an Economic Payoff ? A Cross – Country Investigation", *The Quarterly Journal of Economics*, 112(4), pp. 1251-1288.

LLUSSA, Fernanda and TAVARES, Jose; (2007), "The economics of terrorism: a synopsis", *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), p. 62-70.

LUIZ, John M.; (2009), "The Informal Sector, Entrepreneurship and For African Development", *Journal of International Development*, J. Int. Dev. (21).

MORRIS, Michael H., JONES, Peter ve NEL, Deon; (2004), "The Informal Sector, Entrepreneurship and Economic Development", www.usasbe.org/knowledge/proceedings/1997p108morris.pdf, 02.02.2011

NITSCH, Volker ve SCHUMACHER, Dieter; (2004), "Terrorism and International Trade: an Empirical Investigation", *European Journal of Political Economy*, 20 (2), pp. 423-433.

NORTH, Douglass C; (2003), *The Role Of Institutions In Economic Development*. United Nations Economic Commission For Europe, *Discussions Paper Series*, No: 2003.2.

NORTH, Douglass C; (2010), *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans (2.b.)*. Çev.: G.Ç. Güven, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.

NORTH, Douglass C. ve WALLIS, J.J.; (1994), *Integrating Institutional Change and Technical Change in Economic History: A Transaction Cost Approach*, *JITE*, 150 (4).

OLSON, Mancur; (1996), "Distinguished Lecture on Economics in Government: Big Bills Left on The Sidewalk: Why Some Nations are Rich, and Others Poor", *Journal of Economic Perspectives*, 10 (2), pp. 3-24.

ÖZTÜRK, Serdar ve ÇELİK, Kamil; (2009), "Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1 (2), ss.85-106.

PARASKEVAS, Alexandros ve ARANDELL, Beverley; (2007), "A Strategic Framework for Terrorism Prevention and Mitigation in Tourism Destinations", *Tourism Management*, (28), pp:1560-1573.

PERSITZ, Dotan; (2005), "The Economic Effect of Terrorism: Counterfactual Analysis of The Case of Israel", <http://www.tau.ac.il/~persitzd/TER.pdf>, 05.03.2012.

PIAZZA, James A.; (2006), "Rooted in Poverty?: Terrorism, Poor Economic Development, and Social Cleavages", *Terrorism and Political Violence*, (18), pp.159-177.

PILAT, Joseph F. ; (2009), "The Causes of Terrorism", *Journal of Organisational Transformation & Social Change*, 6 (2) pp. 171-182.

POST, Jerrold M.; (2005), *Psychology*. içinde, *The International Summit On Democracy, Terrorism And Security, Addressing the Causes of Terrorism* (pp. 7-12), *The Club de Madrid Series*

on *Democracy and Terrorism*, Vol.1.

PUTNAM, Robert David; (1993), *Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

RICHARDSON, Louse; (2007), "What Terrorists Want", Renner Institut, Radcliffe Institute for Advanced Study, Harvard University

RODRIK, Dani; (2009), *Tek Ekonomi Çok Reçete: Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme*. N. Domaniç (Çev.), Ankara: Eflatun Yayınevi

RODRIK, Dani; (1999), "Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses", *Journal of Economic Growth*, 4(4), pp. 385–412

STERN, Jessica; (2005), "Culture" içinde, *The International Summit On Democracy, Terrorism And Security, Addressing the Causes of Terrorism* (pp. 35-39), *The Club de Madrid Series on Democracy and Terrorism*, Vol.1.

ŞANLISOY, Selim ve KÖK, Recep; (2010), "Politik İstikrarsızlık Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kuznets Eğrisi Yaklaşımı", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 47 (541), ss. 9-21.

TÜRKKAHRAMAN, Mimar; (2006), *Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar-Kurumlar Sosyolojisine Giriş*, Alp Yayınevi, Ankara.

VEBLEN, Thorstein; (1919), *The Place of Science in Modern Civilisation and Other Essay*. New York, Huebsch.

WAHEED, Abdul ve AHMAD, Mokbul Morshed; (2011). "Assessing The Economic Impacts Of Terrorism On Informal Day Labourer Sector In Lahore, Pakistan", *International Journal of Academic Research*, 3(3), pp. 383-387.

WILLIAMSON, Oliver E.; (1985), *The Economic Institutions Of Capitalism Firms, Markets, Relational Contracting*. Newyork: The Free Press.

YILMAZ, Burcu Selin ve YILMAZ, Özgür Devrim; (2005), "Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (13), ss. 39–58, <http://www.e-sosder.com/dergi/1339-58.pdf>, 08.03.2012.